

اشاره

تربیت‌بدنی و ورزش از مهم‌ترین عوامل تأمین، حفظ و ارتقای سطح سلامت و برقراری توازن و تعادل قوای بدنی دانش‌آموزان به شمار می‌رود، به طوری که خط‌مشی فعالیت‌های حوزه تربیت‌بدنی در ۶ محور کیفیت، همگانی بودن، برنامه‌ریزی، اخلاق، مشارکت و فعالیت‌های علمی تخصصی قابل بررسی است (حمیدی، ۱۳۹۴). از نظر شریفی و همکاران (۱۶:۱۳۹۵) ورزش باعث کاهش استرس، اضطراب و افسردگی می‌شود و به ارتقای سطح حافظه، خلاقیت، مهارت حل مسئله و بهبود وضعیت کلی بدن کمک می‌کند. «ورزش وسیله‌ای برای تأمین سلامتی، نشاط، تعادل هیجانی و تربیت اجتماعی است» (محمد رحیم، ۱۳:۱۳۹۶). در برنامه درسی تربیت‌بدنی جهت‌گیری اساسی، یاددهی - یادگیری کسب و حفظ سلامتی دانش‌آموزان است. از این رو اهداف آموزشی حیطه‌های سه‌گانه زیر را دربر می‌گیرد: الف) آگاهی‌های موردنیاز: حرکات پایه، آمادگی جسمانی، تغذیه و بهداشت ورزشی، ایمنی در ورزش، شناخت رشته‌های ورزشی؛ ب) مهارت‌های ضروری: حرکات پایه و آمادگی جسمانی؛ ج) نگرش‌های مورد انتظار: علاقه دانش‌آموزان (راهنمای تدریس تربیت‌بدنی

دوره ابتدایی، ۳:۱۳۸۹). با توجه به نقش و جایگاه تربیت بدنی در سلامت جسمی و روحی دانش‌آموزان، در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به اهمیت ورزش و تربیت‌بدنی و لزوم ایجاد زیرساخت‌ها و فضاهای موردنیاز توجهی ویژه شده است. از نظر ایوب نجف‌زاده (۱۳۹۲) درس تربیت‌بدنی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جایگاهی ویژه دارد. به‌طور کلی هدف از تدوین این مقاله بررسی جایگاه و اهداف تربیت‌بدنی و ورزش در اسناد بالادستی و ارزیابی نحوه تحقق اهداف مذکور در حوزه تربیت‌بدنی در سطح مدارس و در بین دانش‌آموزان است که در این مقاله به اختصار به بررسی این موضوع می‌پردازیم.

کلیدواژه‌ها: تربیت، آموزش و پرورش، اسناد بالادستی، سند تحول بنیادین، ورزش و تربیت‌بدنی، ارزشیابی، ساحت زیستی و بدنی، برنامه درسی، دانش‌آموز

بیان مسئله و اهداف

ورزش و تربیت بدنی در سند تحول بنیادین از جایگاهی ویژه برخوردار است و نحوه تحقق اهداف نظام آموزشی در تربیت جسمی و روحی دانش‌آموزان یکی از مسائل

بررسی و ارزیابی نحوه تحقق اهداف بالادستی در حوزه تربیت‌بدنی

رضامشهدی غلام‌قوشچی، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی
عزیزعلی خانی، کارشناس تربیت‌بدنی

شماره ساحت	عنوان ساحت	خلاصه اهداف تحول بنیادین از دیدگاه رهبر معظم انقلاب	خلاصه سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری در ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور	خلاصه اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش	خلاصه اهداف تربیتی مدارس
۴	زیستی و بدنی		ارتقای سلامت جسمی و روحی دانش‌آموزان، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و توسعه ورزش		

مهم و سرنوشت‌سازی است که از گذشته مورد توجه بوده و هست. از این‌رو این مقاله در پی پاسخگویی به این پرسش اساسی است که «آموزش و پرورش چگونه و با چه سازوکارهایی می‌تواند به تحقق اهداف مندرج در سند مذکور دست یابد؟» بنابراین هدف کلی از ارائه این مقاله، بررسی و ارزیابی انطباق اهداف تربیت‌بدنی با مفاد سند تحول بنیادین و چگونگی تحقق اهداف مذکور است.

انطباق اهداف تربیتی مدارس با اهداف

اسناد بالادستی در حوزه زیستی و بدنی

با توجه به نقش تربیت‌بدنی در کودکان و نوجوانان، در اینجا به بررسی انطباق اهداف تربیت‌بدنی در مدارس با مهم‌ترین اهداف بالادستی می‌پردازیم.

الف. تربیت‌بدنی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب

در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، سیاست‌های کلی ایجاد تحول در آموزش و پرورش از دیدگاه مقام معظم رهبری در حوزه تربیت‌بدنی به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱. ارتقای سلامت جسمی و روحی معلمان، دانش‌آموزان و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی؛
۲. ارتقای تربیت عقلانی و رشد بینش دینی، سیاسی و اجتماعی دانش‌آموزان؛
۳. رشد و شکوفایی ذوق و استعدادها، فرهنگی و هنری و تقویت روحیه نشاط و شادابی در دانش‌آموزان؛
۴. توسعه تربیت‌بدنی و ورزش مدارس.

ب. تربیت‌بدنی از دیدگاه سند تحول بنیادین

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ساحت‌های شش‌گانه در تربیت دانش‌آموزان مورد توجه جدی قرار گرفته‌اند. هرچند که در تمام سطوح مذکور به نوعی به تربیت جسمی و روانی اشاره شده، در ساحت زیستی و بدنی به‌طور ویژه به این مهم پرداخته شده است. این سند در بخش اهداف و راهکارهای تحقق آن‌ها به لزوم ایجاد زیرساخت‌ها و اهمیت توجه به تربیت‌بدنی و ورزش به دفعات اشاره کرده است. از جمله:

- راهکار ۱۴، ایجاد و متناسب‌سازی فضاهای تربیتی و اقتضات فرهنگ اسلامی ایرانی و شرایط اقلیمی و جغرافیایی؛
- راهکار ۳-۱۴ اهتمام به طراحی و ساخت و تجهیز مناسب... و فضای ورزشی در تمام مدارس؛
- راهکار ۵۲ ایجاد سازوکارهای لازم برای تقویت آداب و سبک اسلامی ایرانی در تمام ساحت‌های تربیتی (از جمله زیستی و بدنی)؛

- در بند ۱۰ از فصل دوم سند تحول بنیادین مربوط به بیانیه ارزش‌ها به سلامت جسمانی، نشاط و تقویت اراده اشاره شده است. همچنان‌که در بخش ساحت زیستی و بدنی آمده است، این ساحت «بخشی از جریان

تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و رعایت بهداشت جسمی و روانی متربیان در مقابل خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط زیست و احترام به طبیعت است» (ماهنامه ورزش و ارزش، ش ۱، ۱۳۹۶، ص ۴) در صورت همسو بودن درس تربیت‌بدنی و فعالیت فوق برنامه، اهداف سند تحول بنیادین محقق خواهد شد (مجله ورزش و ارزش، ش ۱، ۱۳۹۶).

نحوه تحقق اهداف آموزش تربیت‌بدنی در مدارس

تربیت‌بدنی با تأکیدی که بر پرورش جسمی، ذهنی، هیجانی و برانندگی اجتماعی دارد، در صورت آموزش صحیح می‌تواند نقش شایان توجهی را در فرایند تعلیم و تربیت ایفا کند (پورکیانی، ۱۳۸۵: ۳). از نظر نبوی و ذکایی (۱۳۸۷: ۳) آموزش تربیت‌بدنی باید بر مبنای یک برنامه همه‌جانبه به شکلی برنامه‌ریزی شود که در رشد و پرورش کودکان رسا و مؤثر باشد. لذا هدف اصلی تربیت‌بدنی، تربیت همه‌جانبه کودکان و نوجوانان به‌عنوان افراد مفید و مسئولیت‌پذیر جامعه است (همان: ۵۲). از نظر گریک، ای. ریسبرگ (۱۳۸۹) در هدف‌گزینی برای یادگیری مهارت‌های ورزشی باید چهار اصل زیر را در نظر گرفت: اهداف باید چالش‌زا، دست‌یافتنی، واقع‌گرایانه و ویژه باشند. در یک تقسیم‌بندی کلی، هدف‌های تربیت‌بدنی را می‌توان در چهار مقوله اساسی رشد و یادگیری، فرایندها، بهره‌وری و توسعه اجتماعی ارزیابی کرد. «برای رسیدن به هدف‌های ذکر شده باید برنامه‌های تربیت‌بدنی را به شکلی پی‌ریزی کرد که براساس طبیعت، نیازها و علاقه کودکان فراگیر باشد» (نبوی و ذکایی، ۱۳۸۷: ۶۲).

الگوی پیشنهادی: کارکردهای اثربخشی و شیوه‌های اجرایی در راستای تربیت همه‌جانبه دانش‌آموزان در حوزه زیستی و بدنی

در الگوی پیشنهادی زیر به شیوه‌های تحقق اهداف سند تحول بنیادین در حوزه زیستی و بدنی به تفکیک اشاره شده است (مشهدی‌غلام، ۱۳۹۴).

فوق برنامه در مدارس اجرا می‌شوند که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

- (ب) بازی‌های پرورشی و بومی محلی؛
 (ج) المپیاد ورزشی درون‌مدرسه‌ای، مسابقات و جشنواره‌های ورزشی درون‌مدرسه‌ای؛
 (ه) ورزش صبحگاهی، بازی‌های ورزشی؛
 (و) ورزش قهرمانی (مسابقات و جشنواره‌های ورزشی بین‌مدرسه‌ای و بین‌منطقه‌ای و استانی و کشوری).

می‌توان گفت سند تحول بنیادین تنها به ساحت زیستی و بدنی در حوزه تربیت‌بدنی توجه ندارد، بلکه به کلیه ساحت‌های شش‌گانه می‌پردازد. چنان‌که مهدی نوید ادهم معتقد است: «تربیت‌بدنی در سند تحول بنیادین تنها یک درس نیست» (۱۳۹۶). لذا تحقق اهداف درس تربیت‌بدنی همانند سایر دروس برنامه‌داری نیازمند بررسی و ارزیابی دقیق است، به‌طوری‌که در هر پایه و مقطع اهداف تربیت‌بدنی، بسته به شرایط سنی و جسمی دانش‌آموزان متفاوت است. اهداف باید چالش‌زا، دست‌یافتنی، واقع‌گرایانه و ویژه باشند.

حیطه‌های ارزیابی فعالیت‌های تربیت‌بدنی

از آنجا که مجموعه‌ای از عوامل مختلف در تحقق اهداف تربیت‌بدنی نقش دارند، ارزیابی فعالیت‌های تربیت‌بدنی باید از جنبه‌های مختلف و در حوزه‌های شناختی و دانشی، عاطفی و روانی - حرکتی و آمادگی جسمانی و فضا و امکانات و... صورت گیرد. در واقع، ارزشیابی به‌عنوان بخشی از فرایند آموزش و پرورش است که براساس آن اطلاعات لازم در مورد یادگیری و آموخته‌های دانش‌آموزان جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌شود تا میزان تحقق اهداف پیش‌بینی‌شده مورد قضاوت قرار گیرد (محمود شیخ، ۱۳۸۸).

مهم‌ترین عوامل مؤثر در فرایند ارزشیابی عبارتند از: تجزیه و تحلیل اهداف تکنیکی، تاکتیکی و روانی، ارزیابی از معلم و مربی، ارزیابی فضا و امکانات، ارزیابی از دانش‌آموز، ارزیابی محتوا (کتاب و مواد آموزشی)، ارزیابی برنامه‌ها و ...

جدول پیشنهادی ارزیابی درس تربیت‌بدنی و فعالیت‌های ورزشی

پیشنهاد می‌شود مسئولان امر برای ارزیابی میزان تحقق اهداف تربیت‌بدنی براساس سند تحول بنیادین از جنبه‌های مختلف جدول زیر را تهیه و مورد استفاده قرار دهند.

ساحت تربیتی	اهداف	نظام آموزشی پیشنهادی	شیوه اجرا و آموزش	نهادهای تأثیرگذار	آموزش و نحوه تغییر در رفتار	مصادقات: تجلی در رفتار
زیستی و بدنی	رسیدن به هویت فرد و تعادل روحی و روانی...	رسمی و غیررسمی فوق برنامه...	غیرمتمرکز، دانش آموزش محور...	مراکز فرهنگی و ورزشی	شرکت در گروه‌ها و همایش‌های ورزشی کلاس‌های آموزشی...	رسیدن به تعادل روانی نشاط و شادابی سازگاری با خود کسب مهارت‌های گروهی...

ارزیابی میزان و نحوه تحقق اهداف تربیت‌بدنی در مدارس

صرف‌نظر از اهمیت و جایگاه تربیت‌بدنی و سلامت در نظام آموزشی در اینجا سؤالات زیر پیش می‌آید که:

۱. آیا ورزش مدرسه‌ای و به قول محمدرحیم (۱۳۹۶: ۱۱) «ورزش تعلیم و تربیتی» می‌تواند موجب پرورش فکر، جسم، رفتار و شکوفایی استعدادها باشد؟ «تربیت‌بدنی زمینه‌های بروز شایستگی‌های لازم را در تربیان برای اداره امور زندگی، آداب اخلاقی، اقتصادی، تغذیه، بهداشت، آداب اجتماعی شدن، مدیریت اوقات فراغت، خودآگاهی، هویت‌یابی، ارتباط مؤثر، مراقبت از محیط‌زیست، مدیریت بحران و کسب مهارت‌های پیشگیرانه و ... پرورش می‌دهد» (ماهنامه ورزش و ارزش، ش ۱، ۱۳۹۶: ۶).

۲. چگونه و با چه شاخص‌هایی می‌توان مشخص کرد که اهداف تربیت‌بدنی در مدارس تحقق یافته‌اند یا نه و به چه میزانی؟ البته ارزیابی در مدارس دارای مربی و فاقد مربی باید متفاوت باشد. به طور کلی اهداف آموزش تربیت‌بدنی به انحای مختلف قابل تحقق است که در زیر اهم فعالیت‌های ورزشی قابل اجرا در مدارس به‌طور خلاصه مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

الف) درس تربیت‌بدنی: اهمیت و جایگاه درس تربیت‌بدنی در برنامه درسی بر کسی پوشیده نیست. مهارت‌هایی که در مدارس آموزش داده می‌شوند شامل مهارت‌های تکنیکی، مهارت‌های تاکتیکی و مهارت‌های روانی هستند، لیکن اجرای درس تربیت‌بدنی نیازمند تجهیزات سخت‌افزاری، تأسیسات و حمایت مادی و تمهیدات نرم‌افزاری، غنی‌سازی محتوا و برنامه آموزشی است تا در تحقق اهداف آموزشی خود موفق باشد. دستیابی به چنین هدفی فقط از راه تدوین برنامه‌های نظام‌دار و هدفمند امکان‌پذیر خواهد بود (محمدرحیم، ۱۳۹۶: ۱۳). البته علاوه بر درس تربیت‌بدنی، فعالیت‌های ورزشی دیگری نیز به‌صورت مکمل و

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ساحت‌های شش‌گانه در تربیت دانش‌آموزان مورد توجه جدی قرار گرفته‌اند. هر چند که در تمام سطوح مذکور به نوعی به تربیت جسمی و روانی اشاره شده، در ساحت زیستی و بدنی به‌طور ویژه به این مهم پرداخته شده است

هدف	تربیت قوای جسمانی	تربیت قوای روانی	تربیت قوای عاطفی	مبارزه با عوامل ضعف و بیماری	حفاظت از محیط زیست	احترام به طبیعت
مواد قابل اندازه گیری محوره های ارزیابی						
وسایل و امکانات						
فضا						
دانش و محتوا						
دانش آموز	نگرش و علاقه					
	استعداد و آمادگی جسمانی					
	مهارت های ورزشی					
	دانش و آگاهی					
	خویشترن داری و مسئولیت پذیری					
	رفتار					
مربی	مشارکت در برنامه ها					
	همکاری و تعامل با سایر دانش آموزان					
	روش تدریس					
	آموخته ها					
	مهارت ها					
	شیوه های ارزشیابی					
مسابقات، جشنواره ها و المپیاد						
نتیجه						

منابع

۱. پورکیانی، محمد (۱۳۸۵). **تربیت بدنی عمومی**. انتشارات دانشگاه قم.
۲. رحمانی نیا، فرهاد (۱۳۸۱). **مبانی روانی اجتماعی در تربیت بدنی**. انتشارات وارسته، چاپ اول.
۳. ریسبرگ، گریک ای (۱۳۸۹). **آموزش مهارت ورزشی برای مربیان**. ترجمه بهروز عبدلی و دیگران. نشر علم و حرکت.
۴. شریفی، کیاسلار و دانیالی (۱۳۹۵). **راهنمای جامع آموزش سلامت در مدارس (ویژه معلمان)**. انتشارات پارسای سلامت. چاپ چهارم.
۵. شیخ، محمود (۱۳۸۸). **مفاهیم سنجش و اندازه گیری در تربیت بدنی**. نشر علم و حرکت.
۶. کتاب معلم (راهنمای تدریس) **تربیت بدنی دوره ابتدایی**. انتشارات وزارت آموزش و پرورش. چاپ اول، ۱۳۸۹.
۷. **مجله ورزش و ارزش ماهنامه** معاونت تربیت بدنی و سلامت وزارت آموزش و پرورش. ۱۳۹۶، ش مسلسل ۱۷۸.
۸. **مسیر تحول، برنامه ها و فعالیت های معاونت تربیت بدنی و سلامت وزارت آموزش و پرورش**. انتشارات مدرسه، چاپ اول، ۱۳۹۴.
۹. نبوی، محمد و ذکایی، محمود (۱۳۸۷). **روش تدریس تربیت بدنی در مدارس**. انتشارات سمت، چاپ نهم.
۱۰. هیلسون، دونالد (۱۳۸۱). **اهداف و راهبردها در آموزش تربیت بدنی**. ترجمه محسن حلاجی. انتشارات دفتر تحقیقات و توسعه وزارت آموزش و پرورش.
۱۱. سایت ایرنا.
۱۲. سایت شورای عالی آموزش و پرورش.
۱۳. سایت پانا.
۱۴. سایت تربیت دانش آموز.

راهکارها و پیشنهادها

به منظور تحقق اهداف تربیت بدنی در مدارس با عنایت به اهداف بالادستی از جمله سند تحول بنیادین، راهکارهای زیر پیشنهاد می شوند که امید است مسئولان آموزش و پرورش و مدیران مدارس و به ویژه مربیان تربیت بدنی و آموزگاران محترم توجه خاصی به این راهکارها داشته باشند.

الف. استعدادیابی و پرورش استعدادها: شناخت استعداد های ورزشی دانش آموزان و به ویژه پرورش و شکوفایی این استعدادها از اهمیت ویژه برخوردار است.

ب. استمرار فعالیت های ورزشی در مدارس: از جمله مشکلاتی که در این زمینه وجود دارد این است که به عنوان مثال، وقتی دانش آموزی در یک مسابقه ورزشی در سطح مدرسه و منطقه و استان مقام کسب می کند معمولاً دبیر تربیت بدنی مدرسه توجهی به این موضوع نمی کند و تا پایان سال حتی یک مورد از وی نمی خواهد به تمرین و تکرار و تقویت مهارت بدنی خود بپردازد. در این صورت این استعدادها هرگز

شکوفانخواهند شد، به ویژه در مناطق محروم که در آن ها هیچ گونه باشگاه و امکانات ورزشی و مربی در رشته مورد نظر در سطح شهر و روستاها وجود ندارد. لذا پیشنهاد می شود استان ها امکانات بیشتری در اختیار مناطق محروم قرار دهند.

ج. اختصاص مربی تربیت بدنی به مدارس کوچک و روستایی: با عنایت به اختصاص مربی ورزشی به کلاس های ابتدایی، اختصاص مربی صرفاً از محل جایگزینی آموزگاران بالای بیست سال سابقه میسر است. لذا در مدارس کوچک و روستایی که معمولاً نیروهای بالای بیست سال وجود ندارد تخصیص مربی تربیت بدنی به این مدارس ممکن نیست و این امر موجب کاهش کیفیت اجرای درس تربیت بدنی می شود.

د. تجهیز مدارس محروم.

ه. ایجاد فضاهای ورزشی مناسب، هر چند روبا.

و. ایجاد حیاط پویا در کلیه مدارس دارای محوطه آسفالتی و توجه جدی مدیران مدارس به این مهم.